

Glokalizacija ali kapitalizem vrača udarec

Morda je nekoč obstajala naravna realnost objektov. To je v resnici tema nekega drugega pisanja.

Danes definitivno ne obstaja naravna realnost objektov. Obstaja pa tehnološka realnost objektov. Tako je zapisal tudi Jean Baudrillard – davnega leta 1968.¹ Pomembnega leta, kajpak, saj se je takrat zgodilo še veliko drugega, kar je še danes povezano z uporom zoper realne dogodke, ki so zastopali globalne interpretacije sveta, za katere ne moremo reči, da so bile demokratične.

Danes je takih interpretacij še več in potreben je nov upor. Potrebna je vrnitev k drugemu. V nadaljevanju bomo govorili o nujnosti te vrnitve.

Baudrillard se je zavedal, da sistem objektov, v katerega se naseljujemo, postaja čedalje bolj notranje konsistenten in popolnoma enoten, globalen.² Baudrillard govori o tehnologijah, ki omogočajo proizvodnjo novih in novih objektov, o sistemih objektov. Govori o evoluciji,³ tehnološki evoluciji, objekti-proizvodi pa samostojno in suvereno vstopajo v medsebojne odnose, ki tvorijo od človeka neodvisne znakovne in pomenske sisteme. Baudrillard tehnične elemente teh sistemov imenuje tehne.⁴

Tehne med seboj tvorijo semantične odnose, pomembno pa je, da nenehno nastajajo novi, kar pomeni, da nastajajo tudi novi in novi pomeni, novi odnosi. To nastajanje navadno razumemo kot evolucijo, počasen razvoj na boljše. Verjamemo, da nam izdelki pomagajo ustvarjati družbo izobilja za vse ljudi. O počasnem razvoju k boljši prihodnosti za človeštvo govorimo, čeprav so sistemi objektov čedalje bolj abstraktni, oddaljeni in zapleteni, kar pomeni,

¹ Cf. Jean Baudrillard (1998), *The System of Objects*, London: Verso, str. 5.

² *Ibid.*, str. 6.

³ O logiki evolucije cf. Andrew C. Fabian (ured.) (1998), *Evolution: society, science and the universe* Cambridge: CUP.

⁴ To zlasti pomeni, da izdelki nikoli niso zgolj izdelki. Vselej so "še nekaj več". Nekaj pomenijo; z njimi se ukvarjamo tako kot z znaki, ki tvorijo sisteme znakov. Svoje žitljenje naravnavamo na pomeni, ki jih generirajo. Prilagajamo se jim, a jih ne obvladujemo.

⁵ Baudrillard (1998), str. 110.

⁶ Kapitalizem je čedalje bolj "prijazen", stroji so čedalje bolj "domači" in "prijateljski", sistem znakov so "avtonomni", "pristni" in "spontani", "živi" itd. (Cf. Baudrillard (1998), str. 111.

⁷ Baudrillard (1998), str. 112. Tehnična družba je sočasno tudi pastoralna in poduhovljena: pogajajo jo nove vrednote, novi duhovi, nova duhovnost, new age. Okoli nas so sami stroji, vendar so na nov način napolnjeni z duhom. Tehnična družba je zato tudi čedalje bolj poduhovljena družba, in sicer na način, o katerem bi lahko veliko povedal Descartes. Ponovno bi morali premisliti odnos med duhom in strojem. Na emancipatoričen način, seveda (o logiki emancipacije cf. Ernesto Laclau (1996), *Emancipation(s)*, London: Verso).

⁸ Cf. Baudrillard (1998), str. 160.

da jih čedalje manj obvladujemo in jim čedalje bolj služimo. Čeprav jih ne moremo več obvladovati in nadzorovati, še vedno verjamemo v globalizacijo kot nekaj dobrega za vse ljudi. A globalizacija je le preurejanje, je preobrazba, transkripcija že videnega in doživetega. Stroji imajo pri tem pomembno vlogo.

Stroji, ki podpirajo nove sisteme tehnamov, so zlasti čedalje bolj popolni in v številnih pogledih močno prekašajo sposobnosti človeških bitij. In stranski učinki te evolucije so stereotipi, kajti če želimo ustvarjati vsaj vtis, da vemo, kaj se dogaja s sistemi objektov, tehnamov in znakov, moramo poenostavljati njihove medsebojne relacije. Avtomatizacija, pravi Baudrillard,⁵ teži k zapiranju, k nekakšni funkcionalni samozadostnosti. Človek je čedalje bolj njen očarani in začarani opazovalec. Globalizacija je avtomatizacija sveta.

Toda v tem zapiranju, ki omogoča neodvisnost sistemov tehnoloških objektov in interpretacij, je paradoks. V resnici so sistemi odprti, kar pomeni, da stroji lahko avtomatično in neodvisno od nas odgovarjajo oziroma se odzivajo na zunanje dražljaje. In proizvajajo nove. Sami sebi.

Paradoks tehnosvetov

Avtomatizirani objekti torej delujejo "sami od sebe". Človek je lahko njihov interpret, ni pa mu treba biti nadzornik, saj se nadzorujejo sami. Interpretacija pa ne more prezreti semantičnih odnosov med tehnami. A to pomeni, da človek zaradi ugodja najprej pristane na to, kar se že ponuja kot avtorefleksivna interpretacija. Semantični odnosi med tehnami so avtorefleksivni, s tehnologijami posredovani svet je avtorefleksiven. Novo antropomorfiziranje,⁶ kot ga imenuje Baudrillard, je zares obsežno in neverjetno paradokсно: tehnologije so antropomorfizirane in avtorefleksivne, filozofi pa so čedalje bolj potrošniki in hlapci vlad ter drugih gospodarjev. Človek čedalje bolj verjame, da mu bodo neodvisne in transcendentne tehnologije pomagale "spremeniti življenje". Na boljše, seveda. Novo antropomorfiziranje sveta je nevarno naivno. Tako je zlasti zato, ker se dogaja v t. i. tehnični družbi, kot jo je imenoval Baudrillard.⁷

Čedalje bolj antropomorfizirani in globalizirani svet (kapitalizem s prijaznim obrazom itd.) ponuja nekaterim ljudem čedalje večje ugodnosti. Te so izrazito praktične, vendar je cena zelo visoka. Ljudje bonitete plačujejo s formalno svobodo.⁸ Kaj se pri tem dogaja?

Ljudje se odpovedujejo prihodnosti. Ta je čedalje manj v njihovih rokah in bolj v "rokah" neodvisnih sistemov znakov in tehnamov. Ljudje niso več zavezani neposrednim realnim omejitvam, ki jih je postavljala omejena proizvodnja s tehnološkimi procesi v XIX. stoletju. Osvobojeni so (končno), lastnina jih nič več ne omejuje, saj jo nenehno svobodno menjavajo in nadomeščajo z novo. Ljudje so končno in dokončno svobodni ustvarjalci lastnih svetov in sebe.

Toda namesto starih omejitev se ponavljajo nove, še večje in pomembnejše: nastaja sistem integracije, pravi Baudrillard, ki povezuje družbene mitologije z brutalnim ekonomskim pritiskom.⁹ Nismo več sužnji, toda postajamo novi ustvarjalni in kreativni ter svobodni hlapci, neskončno odvisni od izdelkov in interpretacij, ki se čedalje bolj proizvajajo natanko zato, da se proizvajajo. In kupujejo oziroma prodajajo. Na "prostem" trgu. Izdelkov nič več ne kupujemo, da bi jih uporabljali. Morda jih kupujemo le še zato, da se postavljamo pred drugimi, in pa zato, ker jih imajo tudi drugi. Kupujemo jih refleksno, ker je tako "prav", ker se "spodobi". Ne zato, ker jih potrebujemo, ampak zato, da jih imamo, da bo obstajalo empirično in objektivno dejstvo, da smo jih kupili. Živimo na kredit: kupujemo danes, plačali bomo pozneje. In kredit nas drži za vrat: *prihodnost je popolnoma določena. Že danes. Ko nežno skrbimo za sedanost, že določamo prihodnost, ki je, ko bo prišla, ne bomo mogli spreminjati. Ne bomo je mogli spremeniti niti za ped.*

Prihodnost je torej določena. S tem je tudi urejena. Ni kaotična. Morda je nastopil čas, da se ponovno zavzemamo za kaos, da postanemo anarhisti, ki verjamejo v nedoločljivo prihodnost.

A tudi če je alternativa redu kaos, to še vedno ne pomeni, da red ne nastaja prav iz kaosa. Reči hočemo, da ne bi smeli biti zaskrbljeni ob besedi kaos, saj je eden od pogojev vsakega mogočega reda, pri čemer nikakor ni nepomembno, kakšen je red. In če je to izhodišče naše razprave, se ne moremo ogniti sklepu: drugi red lahko zagovarjamo natanko zato, ker iz kaosa lahko nastane red le na kontingenten način, kar zopet pomeni, da ne obstaja privilegirani red, ki bi ga morali braniti za vsako ceno.

Danes je vtis prav nasproten: obstaja in nastaja nov globalni red, ki ga je treba braniti za vsako ceno.

V sodobnih umetno ustvarjenih tehnosvetovih zlahka prepoznamo delovanje logike, o kateri smo pravkar govorili. Ustvarjanje umetnih svetov je namreč mogoče le, če izhajamo iz domneve, da ni nujen en sam red ali svet, ki bi bil privilegirani. Ko ni več privilegiranih svetov, je svetov neskončno veliko. A vsi so naddoločeni s semantičnimi sistemi znakov in tehnevov, naddoločeni so z idejo integracije in globalizacije. Končni cilj je jasen: globalizacija za vse, poenotenje za vse. Poudarek je tale: obstajajo vsi ljudje, za katere je narejena globalizacija. A Lacan nas je poučil, da lahko obstajajo le ne-vsi ljudje. Globalizacija je zato totalitarna.

Nastajajo torej novi svetovi, ker so se sprostile omejitve, ki so obstajale v družbi akumulacije. V družbi potrošnje so se meje prestavile v transcendenco: v nekem pogledu sploh niso meje realnega sveta, ampak se odmikajo v slabo neskončnost. Meja ni več, nenadoma je dobessedno vse mogoče. Pri znanem slovenskem podjetju to vedo že nekaj let.

Toda kljub tej navidezni svobodi smo ljudje čedalje manj svobodni, kajti sistemi znakov in tehnevov so samostojni oziroma

¹⁰ Gilles Deleuze & Félix Guattari (1994), *What is Philosophy?*, London: Verso.

avtonomni, neodvisni. Če so samostojni sistemi, ne morejo biti tudi ljudje. Vzemimo primer. Ko v gigamarketu stojimo pred hladilnikom, v katerem ponujajo mleko, nismo svobodni, saj se moramo nujno vpisati v enega od mnogih semantičnih sistemov, če sploh hočemo kaj kupiti. Dobesedno nič več ne moremo kupiti mleka (to je tista bela tekočina, ki priteče, ko kravi stisnemo seske). Lahko pa kupimo mleko iz zelene doline, iz rožnate doline, iz "domače" doline, z veliko maščobe, z malo maščobe, z veliko laktoze, z malo laktoze itd. In ko se odločimo, se odločimo za sistem pomenov, ne le za mleko, ki v nekem pogledu sploh ne obstaja več.

In ta sistem je povezan z drugimi sistemi, kajti če kupimo mleko iz zelene doline, je "prav", da kupimo še jogurt iz zelene doline ali pa vsaj onega z zeleno piko. Ni pa "prav", če kupimo jogurt z rožnato piko. In tako naprej.

Paradoks tehnosvetov je torej tale: človek se je odrekel formalni svobodi, da bi dobil substancialno. Substancialno svoboden ustvarja tehnosvetove, sočasno pa ne ve, da se ti že lep čas ustvarjajo in širijo sami od sebe. V tehnosvetovih naj bi uresničeval svoje sanje, a vanje je vstopil brez vsega. Tudi brez sanj. In kako naj jih potem uresničuje?

Na kratko o razliki

Obstaja pomembna razlika med tehnosvetovi in svetovi, o katerih govorita Deleuze in Guattari v razpravi o bistvu filozofije.¹⁰ Tehnosvetovi so nasičeni, kar pomeni, da v njih ne moremo prepoznati nedoločenosti. Deleuze in Guattari govorita tudi o različnih svetovih, ki nastajajo iz kaosa, vendar ti svetovi niso nasičeni. Še več, ravno zato, ker niso nasičeni, ne more obstajati samo eden, ampak jih je nujno neskončno veliko, sleherni pa je narejen tako, da ga ni mogoče povezovati z drugimi v globalni sistem. Povezovati ga ni mogoče zato, ker je notranje razcepljen in nedoločen.

Postmoderna, kot jo nerodno imenujejo, ni obdobje, ki bi bilo drugačno od drugih obdobj, na primer od moderne. Zanja naj bi bilo značilno vztrajanje pri fiksnih momentih sveta, zaradi katerih so bile alternativne rešitve videti nenormalne in celo ogrožajoče. V vsakem primeru so bile nesprejemljive. V postmodernizmu ni drugače. Ne smemo se namreč pustiti zaslepiti, ko govorijo o ustvarjalnosti in drugačnosti. Vtis je sicer, da smo svobodni, in lahko ustvarjamo nove svetove: torej nismo fiksirani, nismo konservativni in nismo tradicionalisti. Toda vse to je le prevara.

Tehnosvetovi so še bolj fiksni, kot je bil fiksni moderni svet. Še bolj so zaprti, saturirani, nasičeni. So digitalizirani in popolni, medtem ko moderni svet ni bil tak. Bil je realen, medtem ko digitalizirani svetovi niso realni, ampak so na povsem nov način umetni, hiperrealni.

Sklepamo torej lahko, da so tehnosvetovi paradoksní. Nastali so kot rezultat prizadevanj, da bi realni svet fiksirali, določili in

normalizirali. Ker to ni bilo mogoče, smo realni svet prepustili njegovim usodi in začeli ustvarjati nove svetove, ki pa so bili že vnaprej izdelani tako, da se v njih problem normalnosti in drugačnosti sploh ni zastavil. Tehnosvetovi so že po definiciji fiksni, določeni in normalni. A če smo čisto natančni, niti to ne drži, kajti normalno obstaja le, če obstaja nenormalno. V realnosti so obstajali dualizmi: dan/noč, moški/ženska, normalno/nenormalno itd. V tehnosvetovih teh opozicij preprosto ni: tehnosvetovi so povsem transparentni, določeni in saturirani. To kajpak pomeni, da v njih ne more živeti človeško spolno oziroma želeče bitje: v tehnosvetovih ni moških in ni žensk.

Zahteve, ki so se nekoč porodile v realnosti (po normalnosti, harmoniji, nekonfliktnosti, fiksniosti itd.) v tehnosvetovih niso več pertinentne. Po svoje so ti svetovi zaradi simulacije odšli predaleč: preveč dobro so razrešili težave in probleme realnosti. V njej je obstajal vsakdanji spopad med normalnim in nenormalnim: v realnosti je temeljni človekov odnos do realnosti in vsega, kar je, ambivalenca. Natančneje: negotovost. Zakaj? Zaradi nedoločenosti in nedoločljivosti same realnosti.

Hipersvetovi pa so določeni in določljivi. Torej so nerealni oziroma hiperrealni. Nastali so v tovarni, v laboratoriju, zato so vnaprej izdelani tako, da v njih nedoločenost sploh ne more nastati. Torej ne more nastati niti ambivalenca. V hipersvetu živijo neambivalentni, normalni, normalizirani, standardizirani, določljivi in določeni ljudje. Bolj totalitarnega sveta, kot je kibernetično posredovani hipersvet, ne more biti.

V realnosti so bili vedno tujci: čaravnice, heretiki, Judje in drugi. Verjeli so celo, da motijo red, zato so jih odstranjevali. Holokavst je bil poskus radikalne odstranitve tujca. Lahko mu rečemo kar Tujec. V hipersvetu ni tujca. V njem se sploh ne more pojaviti. Torej ga ni treba preganjati. Končno smo lahko popolnoma mirni. Hipersvetovi so harmonični in urejeni ter negovani kot cvetlična gredica.

Prav zaradi tega jih oglašujejo in čezmerno hvalijo. V nekem pogledu pa so kljub vsemu povsem neuporabni in odvečni. Oblikujejo univerzum, ki ga sicer ne potrebujemo, a se moramo kljub temu z njim ukvarjati, kajti nastal je zato, ker je obstajala možnost za njegov nastanek.¹¹

Obstaja strukturna možnost za nastanek takega univerzuma. To strukturno možnost je analiziral Freud: odnos med materjo in otrokom. Nikakršno naključje ne more biti, da je Baudrillard prišel do koncepta družbe kot materinske instance.¹² Ko je analiziral dogajanja v sodobnih spektakelskih družbah izobilja, je spoznal, da je udobje, ki ga ponuja izobilje, regresivno in da ga morajo reklamne oz. oglaševalske agencije zelo aktivno oglaševati, saj je v regresijo potopljeni potrošnik otopel. Zato izdelki nikoli niso zgolj izdelki: oglas se vselej nanaša na "nekaj več". Nanaša se na nekaj, kar je vpisano v samo strukturo medčloveških odnosov. In v osnovi je ta

¹¹ Na enak način obstajajo in nastajajo reklamni oglasi, pravi Baudrillard (1998, str. 164 in naprej). Ustvarjajo neuporabne svetove in postajajo neuporabni objekti, proizvodi, ki pa jih je mogoče konzumirati. So nefunkcionalni, vendar dobivajo neko novo, sekundarno funkcijo, s katero smo se prisiljeni ukvarjati. V hipersvetovih, seveda.

¹² *Ibid.*, str. 168.

¹³ *Zato je tako pomemben očetni Ne! O tem cf. Michel Foucault (1998), Aesthetics, Method, and Epistemology, v: Essential Works of Foucault, 1954–1984, Vol. 2 (uredil James D. Faubion), NY: The New Press, str. 5–20.*

¹⁴ *Dobra ilustracija tega dogajanja so filmi Trumanova predstava, Sedem, Matrica.*

¹⁵ *O aporijah postmodernizma cf. Fredric Jameson (1994), The Seeds of Time, NY: Columbia University Press.*

¹⁶ *Sodobni imperij zdravja za vse se umešča natanko sem.*

¹⁷ *Seveda mislimo na dobro v pristno Platonovem in Aristotelovem pomenu.*

¹⁸ *Baudrillard (1998), str. 169.*

¹⁹ *Ibid., str. 170.*

²⁰ *Če me objekti ljubijo, bom odrešen, piše Baudrillard (1998, str. 171).*

struktura zavezana verovanjem, ki jih otrok sprva goji do Matere kot prvega Velikega Drugega. V njenem zavetju dobi kritje za svoje fantazme, zaščito, udobje. V njenem zavetju fantazme še nastajajo in se krepijo.¹³

Družba kot materinska instanca je pravzaprav način, kako se v imaginarijih ustvarja vtis, da je vse narejeno za dobro potrošnikov.¹⁴ Celoten univerzum, svet, v katerem se človek znajde, je narejen z enim samim namenom: zagotoviti čim več prijaznosti, udobja, zadovoljstva. To kajpak pomeni, da v tej družbi in v teh imaginarijih, ki nastajajo, ni treba ničesar spreminjati, kajti vse je že na svojem mestu. No, spreminjati je treba vse skupaj: na boljše. A to "družba" že dela: z veliko hitrostjo, z velikanskim naporom, nenehno, vsako sekundo.¹⁵ Življenjski prostor ljudi je popolnoma zasičen.

Enako je s človekom. Ni se mu treba spreminjati ali prilagajati, razen da skrbi zase in se nenehno izpopolnjuje po pravilih in glede na merila, ki nastajajo v družbi kot materinski instanci. Mati vselej najbolje ve, kaj je dobro za otroka.¹⁶

V družbi kot materinski instanci živijo otroci. Majhni, nebogljani, potrebni skrbi, zaščite, topline, prijaznosti, ugodja. Mati bo poskrbela, da bodo zdravi, lepi in močni in bodo dolgo živeli. A zakaj bi bilo to dobro?¹⁷

Sodobna tehnična ali tehnološka družba je materinska. Obrat, ki ga pri tem analizira Baudrillard, je izjemen. Nekoč se je moral posameznik prilagajati družbi in njenim normam. Danes je obrnjeno: družba se prilagaja posamezniku.¹⁸

Kateremu posamezniku? Psihološkemu človeku, ki nastane z XIX. stoletjem. Temu bitju se ni več treba truditi, da bi se razvilo v idealno bitje, kajti danes se namesto njega trudi "družba". Samorealizacija je zato le še vprašanje časa in minimalne volje. Pravzaprav zadošča že to, da se vkrcate na vlak. Zadošča, da se odzovete na ideološki nagovor. Vse drugo bo teklo "samo od sebe".

Ideološki nagovor seveda ni zahrbtna in zlonamerna manipulacija. Prav nasprotno: ideološke prakse dandanašnji potrjujejo temeljno odvisnost otroka od matere, ki skrbi zanj.

Freud je v tej temeljni strukturi prepoznal še nekaj. Prepoznal je delovanje Tanatosa, gona smrti. Ali kot je zapisal Baudrillard: *nemogoče je, da v vsem tem ne bi prepoznali vzorca globalne zarote s svetom, ki namiguje na popolno razpustitev vseh napetosti v materinski in harmonični družbi.*¹⁹

Pri vsem tem je potrebna toplina, pomembna pa je tudi gorečnost. Pomembne so klime, atmosfere. Tehnemi nas ljubijo, družba nas ljubi, Mati nas ljubi, kapitalizem nas ljubi. Vsakega posebej: vsakdo lahko dobi občutek, da ljubi natanko njega. Ali njo, seveda. Pomembno je torej biti *in* pomembno je biti ljubljen. Ni toliko pomembno kupovati, pomembno je "biti poleg", uživati atmosfero, spektakel, dogajanje, klimo, dinamiko.²⁰ V vsem tem je moč, sila, nekaj, kar nas grabi in nese proč, nekaj, čemur se rade volje

prepuščamo. Da čutimo v sebi to grobo silo, moč, oblast nad seboj. In potem smo varni in mirni, pomirjeni, spokojni. Kot po orgazmu. Le pomislite: greste v BTC in doživite orgazem.

V resnici pa smo razrvani, prazni. Atmosfera je karnevalska, vendar je hladna, rutinska, instrumentalna, jeklena in ledena. V resnici družba konzumira samo sebe, kapitalizem je prijazen sam do sebe, trg obnavlja samega sebe. Posamezniki so le še priveski, znaki, plavajoči označevalci, ki jih kapital pripne, kamor se mu pač zljubi.

In kapitalizem vrača udarec: "družba" se na vse kriplje trudi, da bi se prilagodila posameznikom in njihovim željam, torej je edino razumno, da se vsi posamezniki in vse posameznice pustijo integrirati.²¹ Torej se morajo vključiti, priklopiti, globalizirati. Nobene alternative ni več. Kdor bo ostal zunaj, bo imel vsaj strašne občutke krivde. Če bo sploh preživel. Torej: INTEGRIRAJ SE, YOU MOTHER FUCKER!

Objekt, tako kot na primer cigareta ali "zdravje", je zgolj posrednik med posameznikom in "družbo". Ni pomembno, da kupujemo izdelke: pomembno je, da se priklopimo, integriramo, da nismo tujci, da nismo zunaj. "Družba" ne dela za nas, ampak za željo, nezavedno, seksualno željo. Mi smo le nujni vmesni člen med izdelki in "družbo" in verjamemo, da je vse narejeno za nas. V resnici je narejeno za željo.

Vse je narejeno za fantazmo, ki jo podpira nezavedna želja. Naj se realizira fantazma, naj se realizira neskončno fantazem. Za igro gre. Ljudje so le kmetje na šahovnici.

Kdaj to najbolje začutimo? Ko kupimo objekt, izdelek in se nenadoma zavemo, da je res zgolj objekt, izdelek. *The magic has gone!* Čarobnost nenadoma izgine, in ostanemo sami. Spektakel se je vselej že zgodil, ostajajo le hladni objekti, ki so, kar so.

Kaj torej hoče ideološki nagovor od nas? Nič drugega kot določen način branja, interpretiranja, razlaganja sveta. Ne gre za prevaro, temveč za zaroto. Brati moramo znake, ki so povsod, vendar jih moramo brati na določen način. Pri tem smo vselej razočarani. Najprej verjamemo, da nas ideološke prakse "zares potrebujejo", potem pa ugotovimo, da smo bili potrebni le zato, da bi stekla določena interpretacija sveta. Sistem interpretacij je tako neodvisen od nas. Potrebuje nas le za hip, potem pa nič več. Smo nepotrebni in nepomembni.

Bralec se v trenutku prelevi v potrošnika, nadaljuje Baudrillard.²² Nagovor torej ni narejen zato, da bi nas ujel na trnek, ampak je posrednik: branje znakov omogoči preobrazbo v potrošnika. Vse je namreč narejeno za nas, za naše dobro. Torej se je nesmiselno upirati: če smo bralci, bomo lahko tudi kupci.

Kapitalistični svet je danes bolj kot kdajkoli svet interpretacij, branja, znakov, nagovorov. In izdelkov, seveda. Izdelki vselej napotijo na znake in pomene, ki terjajo bralca. In bralci se nujno spreminjajo v kupce. Krog je v resnici začaran.

Materinski diskurz je sadističen. Bralci morajo postati kupci, znak vselej napoti na drug znak, izdelek, ki je več kot izdelek, napoti na

²¹ Cf. *ibid.*, str. 174.

²² *Ibid.*, str. 177.

²³ *Baudrillard pravi, da nas tesnoba in krivda čakata že unaprej (ibid., str. 180). To pomeni, da smo tesnobni in krivi, še preden se sploh kaj zgodi. Še preden kaj naredimo, smo že krivi, ker tisto, kar hočemo narediti, nikoli ne more biti dovolj dobro. Morda se lahko za hip ujamemo v kolektivno in imaginarno fascinacijo, ko nas drugi hvalijo, češ kako dobro smo vse skupaj naredili, a že naslednji hip se zavemo, da (še) ni bilo dovolj dobro. Za trenutek se "družba" dopolni, a že naslednji hip nas navdajo občutki krivde. In še bolj se bomo trudili, da bi nam uspelo.*

²⁴ *Beilharz (1998), str. 33.*

²⁵ *Cf. Jean Baudrillard (1999), Simulaker in simulacija/Popoln zločin, Ljubljana: ŠOU.*

drug izdelek. Vseskozi moramo biti oboje: bralci in kupci, interpreti in potrošniki. Hkrati smo frustrirani in nagrajevani. Frustrirani smo, ko za hip ugotovimo, da sistemi ne referirajo na realnost, temveč zgolj neumno krožijo, nagrajevani, ko se kot otroci stisnemo k topli materi. A mati se vselej odtegne in ukaže: še bolj se moraš potruditi, še več moraš kupiti, še več znakov prebrati. To, kar je, namreč ni nikoli to, kar je. Celo v kibernetskih je ta strukturni moment nenehno prisoten, zato se iz kibernetskega hitro vrnemo. Da bi se kasneje zopet potopili vanj in se pustili začarati. Mentalna orgija.

Pa tudi virtualna krivda, povsod prisotna prosto plavajoča krivda, ki nas lahko zagradi kadarkoli. Ta krivda nastaja v razmerju med posameznikom in skupino. Ko nismo dovolj integrirani, ko nismo dovolj *in*, imamo že občutke krivde. Če nismo dovolj dobri potrošniki ali interpreti znakov, če nismo s hvaležnostjo odgovorili "družbi" in kapitalizmu, ki skrbita za nas, imamo neznesne občutke krivde. Če smo premalo ustvarjalni in odbiti, se zgodi enako.²³

Toda kljub vsemu bo vselej vsaj en tujec. Kot v *Matrici*.

In tujci, pravi Beilharz, so onkraj razvrščanja.²⁴ Hipersvetovi nastajajo tako, da je vse v njih vselej že kaotično razvrščeno in urejeno. Zato govorimo o sistemih. Vsaka realnost je urejena. Toda v stari dobri realnosti odkrivamo kontradiktornosti, v tehnosvetovih pa kontradikcij ni. Sanje realnosti so zato te: naj nekdo odstrani kontradikcije, da bomo živeli v novem harmoničnem svetu. In sanje so se uresničile: kontradikcije so izginile v tehnosvetovih. Evakuirani so bili tudi vsi tujci, vsi drugačneži, vsi marginalci, vsi čudaki in vse čudakinje. Tehnosvetovi so končno harmonični in normalni. V *Matrici* so ljudje seveda zavrnili svet, ki so ga naredili računalniki, saj je bil matematiziran, saturiran brez možnosti subjektivacije. Tehnosvetovi pa so saturirani na način, ki dopušča možnost subjektivacije. Dopušča možnost odklopa, kar se je v *Matrici* tudi zgodilo. V tej zvezi je Baudrillard večkrat zapisal, da tehnosvetovi ne morejo v celoti nadomestiti "realnih" svetov. Kljub temu pa je govoril tudi o popolnem zločinu.²⁵ Zadeva nikakor ni preprosta.

Globalizacija in lokalizacija

Logika globalizacije je zato očitna. Obstaja imperativ: realnost naj dokončno izgine, nadomestili jo bodo nasičeni tehnosvetovi. A tu nas čaka presenečenje.

Globalizacija je namreč predvsem Novi svetovni nered in ne novi svetovni red. Nereda seveda nihče ne obvladuje, nihče ga ne nadzira, razraša se kot rakasta tvorba, kot bi dejal Baudrillard. Globalizacija tudi ni univerzalizacija, temveč je pragmatičen proces brez določenega števila dimenzij, ki zajema vse konkretne ljudi in situacije. Je neskončno heterogen projekt, proces, ki se brez nadzora razraša v vse smeri in ustvarja nove dimenzije, neskončno novih

dimenzij. Sočasno je ustvarjal, kreativen, vselej drugačen, nestalen. Mutira in se nenehno spreminja: globalizacija je projekt neslutnih možnosti, ki jih je mogoče realizirati.

Ne smemo torej misliti, da je globalizacija projekt, ki ga je zastavila kaka država ali skupina držav. Ne, globalizacija je kapitalistični projekt, ki potrebuje čim bolj šibko državo.²⁶ Novi svetovni nered ne potrebuje države, ki bi ga lahko ovirala in skušala nadzorovati. Postal je avtonomen, transcendenten, neodvisen, heterogen in popolnoma razpršen.

Globalizacija je v resnici nova redistribucija dobrin in privilegijev, pravi Bauman, zato je bolj smiselno govoriti o glokalizaciji.²⁷ Seveda pa ne gre le za redistribucijo privilegijev, pomenov in relacij, temveč gre sočasno tudi za redistribucijo deprivilegiranosti, revščine, marginalnih položajev ipd. Na kratko: redistribuirajo se hierarhije, redistribuirajo se odvisnosti, redistribuirajo se gospodstvo, čeprav se nenehno govori o integraciji in harmonizaciji sveta.²⁸

Nekdo zato živi v svetu možnosti, med katerimi lahko poljubno izbira, ne zaveda pa se, da sočasno nekje drugje nujno živi človek, ki ne more izbirati in je svet zanj kruta usoda, fiksni kod, ki ga ne more spreminjati, saj integracija ustvarja učinke, ki jih mora nekdo trpeti in prenašati. Ta drugi nima nobenih možnosti izbiranja, kar pomeni, da je ideja o globalnem demokratičnem in svobodnem svetu zanj le cinizem.

Toda morda obstaja iskrica upanja. Bauman je namreč prepoznal nelagodje v postmodernem obdobju. Nelagodje kljub vsemu! Kljub harmonizaciji, globalizaciji, poenotenju in kljub dejstvu, da tujcev skoraj ni več. Nelagodje je tole: *v tehnosvetovih smo vsi tujci*. Ali še drugače: v tehnosvetovih ni tujcev, a to pomeni, da ljudje v tehnosvetovih sploh ne moremo živeti. V strogem pomenu besede človek že ne. Vsi smo zunaj tehnosvetov in smo tujci, začasni prebivalci, znaki. Ponuja se priložnost za globalno solidarnost med tujci.

Zakaj smo vsi tujci? Odgovor smo že nakazali: ker nas tehnosvetovi ne potrebujejo drugače kot znake, priveske. V tehnosvetovih, ki so samostojni, smo le še nekakšni ostanki realnih svetov, zato se mora subjektivacija odlagati v neskončnost. Če se ne bi, bi ljudje prepoznali sebe kot ostanek, kot smeti, kot bi rekel sveti Pavel. In izbruhnila bi revolucija v načinih razumevanja tehnosvetov. Ti v resnici obstajajo le zato, ker se ljudje pustijo integrirati, harmonizirati, globalizirati in očarati. Zato so potrebni spektakli in zato je potrebna zarota: ljudje nikakor ne smejo ostati v praznem prostoru, v katerem bi se lahko zavedli, kaj se dogaja. Nenehno morajo biti *in*, nenehno se morajo integrirati, nenehno morajo biti zaposleni, da ne bi nastopil trenutek tišine.

Bauman je izjemno natančno prepoznaval učinke globalizacije. Eden teh je kajpak lokalizacija. O njej bomo še govorili, sedaj pa bi radi opozorili še na tole: ljudje v tehnosvetovih oziroma zunaj njih bodo v prihodnosti obupani začeli iskati realnost. Da, dobro staro

²⁶ Zygmunt Bauman (1998), *On glocalization: or globalization for some, localization for some others*, Thesis Eleven, št. 54 (avgust 1998), str. 42.

²⁷ Zygmunt Bauman (1998), str. 43.

²⁸ *Integriranega sveta nikakor ne smemo razumeti naivno. Ne gre za svet, v katerem imajo vsi ljudje enake možnosti za razvoj. Ne, integrirani svet je v nekem pogledu še bolj hierarhičen, kot so bili "realni" svetovi. Zastopajo namreč gospodstvo.*

²⁹ Cf. Nicholas Zurbrugg (ured.) (1997), *Jean Baudrillard: Art and Artefact*, London: SAGE .

³⁰ Cf. Jacques Derrida (1997), *Politics of Friendship*, London, NY: Verso.

³¹ Jürgen Habermas (1988), *Filozofski diskurs moderne*, Zagreb: Globus.

³² Cf. Beilharz (1998), str. 33. [*Modernity is still a project, unfulfilled but just so, because unfulfillable.*]

³³ Zygmunt Bauman (1998), *On glocalization: or globalization for some, localization for some others*, *Thesis Eleven*, št. 54 (avgust 1998), str. 37–49.

³⁴ Cf. Julia Kristeva (1991), *Strangers to Ourselves*, NY: Columbia University Press.

realnost z vsemi kontradikcijami, s protislovji in z nedoločeno ter negotovostjo. Realnost, ki bo strukturirana skozi imaginarije: imaginarne in zamišljene skupnosti.

Toda Baudrillard je previden: realnost ne bi smela biti in ostati fantazmatska. V njej se moramo bojevati za radikalno iluzijo sveta.²⁹ Ostali smo brez doma, brez imaginarijev, brez iluzij. To je nesporno. Proces deziluzionizma in dekonstrukcije je preprosto zašel predaleč. Ko smo sesuli zadnjo iluzijo, smo se nekateri začeli zavedati, da smo z iluzijami izgubili tudi realnost. Dobili smo tehnosvetove, a ti niso narejeni po meri človeka, čeprav zadovoljujejo njegovo željo in realizirajo fantazme. Človek je namreč bitje iluzij, imaginarijev, ambivalence, nedoločnosti, negotovosti, tesnobe. Je tudi simbolno bitje, vendar je prav simbolni svet kastriran, kot nas je poučil Freud, necel, kot je pokazal Lacan, in potrebuje prijateljstvo ter ljubezen, kar je tako enkratno povedal Derrida.³⁰

Habermas je nekoč zagovarjal tezo, da je moderna nedokončan projekt.³¹ Bauman tezo nadaljuje: res, moderna je nedokončan projekt, zato ne moremo trditi, da ga je postmoderno obdobje končalo. In zakaj se to ni moglo zgoditi? Natanko zato, ker je moderna projekt, ki ga sploh ni mogoče dokončati.³²

Lokalizacije je vselej za druge, pravi Bauman.³³ Ta ideja je izjemna in vzeti jo moramo dobesedno. Če je lokalizacija za druge, drugi pa so potrebni, če sploh hočemo govoriti o človeškem bitju in njegovi identiteti (pokazali pa smo, da drugih v tehnosvetovih ni (več)), smo nenadoma vsi drugi, kar pomeni, da procesi globalizacije niso narejeni za nas, temveč za druge (na primer za tehnobitja). In če smo mi sami drugi, je za nas narejen proces lokalizacije. Prepoznati se moramo torej kot človeška bitja: kot drugi. Človek je vselej drugi od sebe, je vselej drugi, je tujec samemu sebi, kot bi dejala Julia Kristeva.³⁴ Ko se prepozna za drugega, se prepozna za zastopnika ali zastopnico lokalizacije. Ne globalizacije in harmonizacije, ampak lokalizacije in razcepa. Izstopi in globalizacijskih procesov. V tej potezi je nekaj etičnega. Poglejmo, kaj to pomeni.

Človek kot drugi

Človeško bitje je razcepljeno na dvoje: na jaz in na subjekt. Prvi je imaginarni, drugi je simbolni. To pomeni, da je človek prebivalec dveh svetov, dveh registrov: imaginarnega in simbolnega. Kot simbolno bitje je vedno drugi od sebe: od tod njegove želje in ambivalenca. Od tod negotovost. Težko se je odločiti.

Edina realna pozicija, ki jo ima na voljo človeška žival, je razcep. Ko vzame razcep nase, se naseli v imaginarnem in simbolnem svetu. A bodimo natančni. Človek je razcepljen že od samega začetka, zato ima vselej pred seboj še nalogo, ki ji pravimo prevzemanje razcepa nase. Le-tega človek namreč lahko zanika ali celo utaji. Zato lahko

verjame v tehnosvetove, ki se mu prikazujejo kot rešitev iz nemo-gočega, tj. razcepljenega položaja. Prevzemanje razcepa nase je naloga, ki jo je Freud postavil v središče Ojdipovega kompleksa.

Ojdipov kompleks zato ni proces človekovega zorenja, počasnega razvoja, evolucije, napredovanja in normaliziranja ter prilagajanja svetu. Nesmiselno je trditi, da obstaja normalen izhod iz kompleksa in da obstajajo nenormalni izhodi. Freud je bil glede tega zelo jasen: izhod iz Ojdipovega kompleksa strogo vzeto sploh ne obstaja. Freud zato govori o njegovem zatonu, kar pomeni, da je v določenem pogledu človek vse življenje ujetnik njegove dinamike. Reči, da je nekdo brez Ojdipovega kompleksa, je popoln nesmisel.

“Uspešna razrešitev” Ojdipovega kompleksa, če sploh lahko tako rečemo, je uspešna prav v svoji neuspešnosti. “Uspešna” je namreč zato, ker mora nastati prelom, *break*, prehod. Kaj je namreč bistvo, jedro kompleksa? Jedro je očetni zakon, simbolni zakon, zakon simbolizacije, očetni Ne, ki otroka vrže iz simbiotičnega odnosa z Materjo. Izstrelil ga v simbolni svet, izstrelil ga v vesolje, ven, “tja zunaj”. Subjekt je zato vselej že “tam zunaj”, kjer naj bi bila resnica, kot pravijo v Dosjejih X.

V jedru, v osnovi je zato subjektova podreditev temu “strašnemu” zakonu. Vendar je zakon nenavaden: v nekem pogledu ne vemo, čemu naj se kot subjekti sploh podredimo. Simbolni zakon je namreč formalen in kot tak prazen. Omogoča simbolizacijo, vendar ravno zato, ker je prazen. To pomeni, da nam ne nalaga nobene posebne interpretacije sveta in nobenega posebnega načina življenja, ki naj bi bil še zdrav, lep, harmoničen in prijazen. Nobena interpretacija ni “prava” ali taka, da bi jo morali nujno sprejeti, ker je pravilna ali dobra. Noben način življenja ni “pravilen” in nujen. Prav nasprotno: interpretacije so mogoče le, če nobene ne sprejmemo in jo fiksiramo. To pomeni, da vztrajamo v odnosu do katerekoli interpretacije. Življenje lahko živimo le, če nobene njegove oblike ne razglasimo za pravilno.

In šele v tem radikalno odprtem, razprtem in negotovem odnosu do sveta lahko interpretiramo svet in živimo življenje, kar pomeni, da interpretiramo tudi lastne interpretacije in lasten način življenja. Distanciramo se od interpretacij in šele z razdalje lahko prepoznavamo gospostvo, ki je vpisano v same interpretacije, življenje in svet. V nasprotnem primeru, ko se identificiramo z eno od interpretacij, le-to sprejmemo in se *ipso facto* identificiramo z njeno gospostveno funkcijo, saj je ta inherentna: življenje bo vselej narejeno za nekatere, za druge pa ne. Katerokoli življenje. Vsako življenje. Ta inherentna funkcija je zato vselej izključevanje drugih, drugačnih, tujcev: vedno bodo izključeni tisti, ki naših interpretacij bodisi nočejo bodisi ne morejo sprejeti in se z njimi strinjati.

Ves problem z interpretacijo, o katerem govorimo, odpade v tehnosvetu. Tam interpretacija sploh ni potrebna. Vse je namreč že interpretirano oziroma narejeno tako, da je enoznačno: torej interpretacija preprosto odpade. Človeškemu bitju ne ostane

³⁵ *To je temeljna fantazma sodobnega globaliziranega sveta, v katerem nastaja družba kot materinska instanca, kot jo je imenoval Baudrillard. Oče je popolnoma odsoten, a zadovoljstva to ne more prinesti.*

³⁶ *Zygmunt Bauman (1993), Postmodern Ethics, Oxford: Polity.*

drugega, kot da jo sprejme, saj je narejena natanko zanj.³⁵ Zato interpretacije v kibernetskih svetovih le krožijo in se preobrazajo: interpretirati pomeni prilepiti se kot znak k drugim znakom, s katerimi krožimo v različnih prostorih. V tem je jedro ideje o globalizaciji in integraciji. Nihče od nikogar ničesar ne pričakuje: svet in znaki se prilagajajo ljudem, ti pa morajo vse skupaj le sprejeti. Na vse skupaj morajo pristati, dahnti morajo "da". Ni jim treba reči, da kaj hočejo. Ni jim treba hoteti: želja je vselej že izpolnjena. Torej sploh ne morejo hoteti. A če ne morejo, sploh niso več ljudje. V strogem pomenu besede, ki pravi, da je človek subjekt želje oziroma želeče bitje, že ne. Biti subjekt želje namreč pomeni, da želja nikoli ni zadovoljena. V naravi želje je, da vztraja kot želja, ne pa, da se zadovolji, saj je potem ne bi bilo več.

V saturiranih svetovih je želja vselej zadovoljena. Seveda je zadovoljena le v imaginarijih. Bolj natančno: interpretacije pravijo, da je tako. Kako to vidimo? Če gledate televizijo in vam rečejo, da ste zadovoljen potrošnik, je to že objektivno "res". Nikogar ne zanima, ali ste ali niste. Postali ste objekt interpretacije, ki je tudi objekt, izdelek. Prišel je s tekočega traku in se vpisal v sistem tehnamov in znakov, v katerem ste le eden od znakov. Tudi če bi protestirali, češ da nikakor niste zadovoljen potrošnik, to nikogar ne bi zanimalo. Če niste, bi pa lahko bili, saj imate dovolj možnosti, bi vam odvrnili. Če niste, je z vami nekaj narobe, saj živite v svetu, kjer ima vsak možnost, da postane, kar želi postati.

In v tem je past. V saturiranem svetu človek ne more želeči. Namesto njega želijo sistemi tehnamov, semantični sistemi, sistemi izdelkov, namesto ljudi želi "družba", ki tudi skrbi zanj.

Interpretacij v nekem pomenu seveda sploh ni. So le znaki, interpretacije-izdelki, ki jih trošimo oziroma konzumiramo. Ki se konzumirajo.

Epilog

Toda še vedno lahko govorimo o etiki. O njej govorijo tujci, vselej govorijo le tujci. Postmoderna etika, o kateri govori Bauman,³⁶ je lahko le etika drugega. Je etika, v kateri igra glavno vlogo prav drugi, tujec. Ne jaz, imaginarni jaz, temveč jaz kot drugi. Drugi kot drugi, ki ga ne gre integrirati in globalizirati, ampak ga je treba zlasti "pustiti pri miru". To je odtujeni in razcepljeni drugi.

Postmoderna etika je zato naravnana k drugemu, ki je po definiciji tujec, Tujec. Etična naravnost nelagodja v postmodernizmu ne odpravi, temveč ga v celoti pripozna in vzame nase. Interpretira ga, saj je človek racionalno bitje natanko zato, ker nima nobenega drugega orodja za preživetje. V tej perspektivi moramo ponovno zapisati: Descartes in Freud sta racionalista *par excellence*.

Vrnitev k drugemu in tujcu je (zlasti v teh časih) odločilna.